

BENDROSIOS PROGRAMOS
IR IŠSILAVINIMO
STANDARTAI

Dorinis ugdymas

PRADINIS UGDYMAS
PAGRINDINIS UGDYMAS

ETIKA

TIKYBA

KATALIKŲ TIKYBA

STAČIATIKIŲ TIKYBA

TURINYS

PRADINIS UGDYMAS	67
Etika	73
Bendroji programa	73
Išsilavinimo standartai IV klasei	79
Tikyba	82
PAGRINDINIS UGDYMAS	83
Etika	89
Bendroji programa	89
Išsilavinimo standartai VI klasei	99
Išsilavinimo standartai VIII klasei	102
Išsilavinimo standartai X klasei	105
Tikyba	108

*Dorinis
ugdymas*

Pradinis ugdymas

TURINYS

DORINIS UGDYMAS	69
ETIKA	73
Bendroji programa	73
Išsilavinimo standartai IV klasei	79
TIKYBA	82

DORINIS UGDYMAS

Dorinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje yra integrali ir viena esminių ugdymo sričių. Ji laiduoja moraliai mąstančios ir veikiančios asmenybės tapsmą. Tokios asmenybės branda formuojama nuo pat pradinių klasių ir dar anksčiau. Todėl labai svarbu, kaip suprantamas dorinis ugdymas ir kaip dorinio ugdymo pagrindai bus formuojami pradinėje mokykloje. Šiame leidinyje pateikiama dorinio ugdymo samprata ir koncepcija daugiausia paremta 1997 m. išleistose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose pateikiama samprata ir koncepcija. Jos atnaujintos reaguojant į visuomenės kaitos sąlygas, jai keliamus iššūkius ir švietimo naujoves.

Tikslas

Dorinio ugdymo *tikslas* – sudaryti moksleiviams sąlygas atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti asmeninį bei viešąjį savo gyvenimą. Pradinėse klasėse kuriami savęs suvokimo ir pozityvių santykių su kitais žmonėmis pagrindai. Supažindinama su svarbiausiomis bendrosiomis žmogaus ir krikščioniškosios moralės normomis. Ugdant siekiama elgesio įpročių, įgūdžių, emocinių išgyvenimų ir intelektualiujų veiksmų dermės.

Doriškai moksleiviai ugdomi per visų dalykų pamokas ir papildomojo ugdymo renginius. Kryptingam doriniam ugdymui skiriami etikos ir tikybos dalykai, vieną kurių moksleivių tėvai laisvai pasirenka. Etikos arba tikybos pamokos vyksta visose pradinėse klasėse. Etika ir tikyba – vienodai rimtai ir pagarbiai vertintini mokomieji dalykai. Prieš juos renkant, tėvai ir vaikai supažindinami su abiejų dalykų programomis.

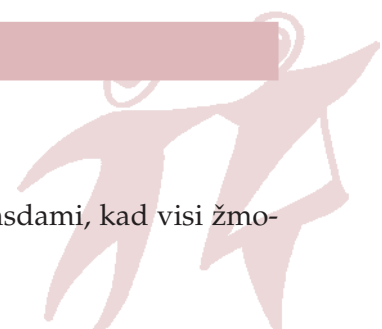
Etikos ir tikybos pamokas darnion dorinio ugdymo visumon sieja bendrosios žmogaus vertybės, dalis bendrų tikslų ir uždavinių, didaktiniai pagrindai, ugdymo turinio tematika ir problematika.

Etikos ir tikybos pamokas skiria tai, kad etikos pamokos yra nekonfesinės, jos grindžiamos humanistine žmogaus ir gyvenimo samprata. Etikos pamokose moksleivių dorinė sąmonė brandinama remiantis tradicinėmis krašto ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis. Tikybos pamokose doriškai ugdoma pabrėžiant konkrečios konfesijos religinę patirtį, ugdymą grindžiant asmens santykiu su Dievu ir šiuo požiūriu aiškinant dorines kategorijas.

Uždaviniai

Įgyvendinant dorinio ugdymo tikslą *siekiamo*, kad moksleiviai:

- ❖ išsiugdytų savęs kaip asmens, savo individualybės nuovoką suprasdami, kad visi žmonės yra ir panašūs, ir skirtingi;

- ❖ įgytų savo ir kitų laisvės, orumo, vertės pajautimą;
- ❖ suvoktų elgesio taisyklių prasmę ir reikalingumą;
- ❖ suprastų, kad žmogus turi ne tik teises, bet ir pareigas, kad kiekvienas yra atsakingas už savo sprendimus bei veiklą;
- ❖ išsiugdytų pagarbų požiūrį į tėvynės gamtą, kultūrą, šeimos ir tautos tradicijas;
- ❖ suvoktų save kaip atsakingą bendruomenės ir tautos narį ir ugdytųsi toleranciją kitoms bendruomenėms ir tautoms (tautinėms mažumoms).

Ugdytinios vertybinės nuostatos

Vertybinių nuostatų (atsakomybės, sąžiningumo, dėmesingumo kitam, pagarbos, meilės, tolerancijos, supratimo, teisingumo, siekio tobulėti ir t. t.) formavimas(is) persmelkia visą dorinio ugdymo sritį. Jas galime rasti apibrėžtuose tiksluose, uždaviniuose, gebėjimuose ir didaktinėse nuostatose. Jos yra pamatas brandžios asmenybės tapsmui. Todėl vertybinės nuostatos yra įpin- tos į kiekvieną mintį ar veiksma, kuriuos siūlo programos turinys ir išsilavinimo standartai.

Bendrieji gebėjimai

Dorinis ugdymas orientuotas į visų asmens bendrųjų gebėjimų ugdymą.

1. *Asmens brandą* liudija:

- ❖ savo vertės suvokimas;
- ❖ tolerancija kitiems ir „kitokiems“;
- ❖ atsakomybė už savo sprendimus ir veiksmus;
- ❖ kritiškumas vertinant savo elgesį.

2. *Komunikacinius gebėjimus* rodo:

- ❖ gebėjimas reikšti savo jausmus ir mintis, nežeidžiant kitaip manančiųjų;
- ❖ gebėjimas girdėti ir suprasti kito nuomonę;
- ❖ gebėjimas svarstyti dorovės problemas.

3. *Socialinius gebėjimus* rodo:

- ❖ bendradarbiavimas sprendžiant dorovės klausimus;
- ❖ gebėjimas dalyvauti dialoge;

- ❖ susitarimo paieška, taikus ir pagarbus konfliktų sprendimas;
- ❖ empatija ir pagalba kitam;

4. Pažintinius gebėjimus liudija:

- ❖ domėjimasis aplinkiniu pasauliu, gebėjimas išvelgti jo darnos pažeidimus dorovės požiūriu;
- ❖ gebėjimas žvelgti į žmogų ir reiškinių iš įvairių pozicijų, lanksčiai, nešabloniškai;
- ❖ gebėjimas analizuoti savo patirtį ir kitų informaciją etiniu aspektu;

5. Darbo ir veiklos gebėjimus rodo:

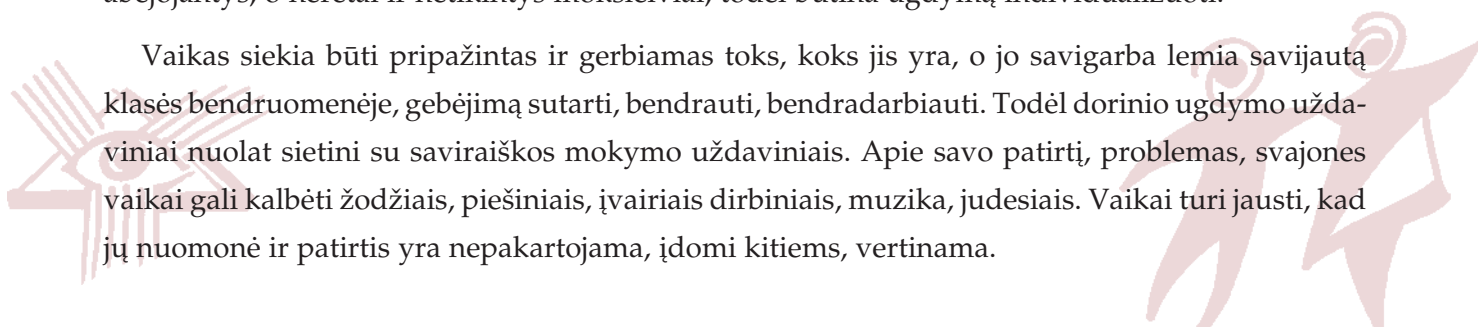
- ❖ gebėjimas planuoti veiklą, atsižvelgiant į bendrąsias žmogaus vertybines nuostatas;
- ❖ gebėjimas pasirinkti tikslingiausią veiklos būdą, metodą ir priemones, nenusižengiant dorovės principams;
- ❖ gebėjimas įvertinti savo veiksmus doriniu aspektu, juos koreguoti.

Didaktinės nuostatos

Dorinis ugdymas grįstinas moksleivių gyvenimo patirtimi ir glaudžiai sietinas su jų asmeninėmis bei artimiausios aplinkos problemomis. Todėl labai svarbu atsižvelgti į turimą moksleivių patirtį ir žinias. Mokytojų pareiga – parinkti tokius ugdymo būdus, kurie teiktų bendriausią supratimą apie tai, kas yra gera ir teisinga, stiprintų doro elgesio motyvaciją, skatintų tinkamus sprendimus.

Pradinio ugdymo pakopoje doriškai ugdant ypač reikšmingas mokytojo pavyzdys, nes tokio amžiaus vaikai dažniausiai paklūsta autoritetui. Vaikai tiki absoliučiomis ir universaliomis vertybėmis, pastoviomis taisyklėmis. Todėl mokytojas turėtų nuolat apmąstyti savo elgesį, jo įtaką vaikams ir nepiktnaudžiauti savo autoritetu. Santykis su vaikais turėtų būti grindžiamas tolerancijos principu, atvirumu įvairioms nuomonėms bei įsitikinimams. Privalu sergėti kiekvieno moksleivio gyvenimo privatumą ir intymumą, gerbti ir puoselėti jo dvasinę autonomiją. Neleistina pasaulėžiūrinė prievarta: moksleiviai patys, mokytojui padedant, turi ieškoti atsakymų į jiems rūpimus etikos bei religijos klausimus. Privalu atsižvelgti į tai, jog tikybos pamokas lanko ir tikintys, ir abejojantys, o neretai ir netikintys moksleiviai, todėl būtina ugdymą individualizuoti.

Vaikas siekia būti pripažintas ir gerbiamas toks, koks jis yra, o jo savigarba lemia savijautą klasės bendruomenėje, gebėjimą sutarti, bendrauti, bendradarbiauti. Todėl dorinio ugdymo uždaviniai nuolat sietini su saviraiškos mokymo uždaviniais. Apie savo patirtį, problemas, svajones vaikai gali kalbėti žodžiais, piešiniais, įvairiais dirbiniais, muzika, judesiais. Vaikai turi jausti, kad jų nuomonė ir patirtis yra nepakartojama, įdomi kitiems, vertinama.

Ypatingas dėmesys skirtinas kalbai – pradinukai kaip niekas kitas tiki žodžio jėga, žodiniiais išipareigojimais. Mokoma mandagumo formulių, ugdomas gebėjimas aiškiai formuluojant, tiksliai parenkant žodžius išsakyti savo nuomonę ir vertinimus, spręsti konfliktus ir išipareigoti.

Kasdienių situacijų aptarimas nuolat sietinas su literatūros kūrinių skaitymu, jos iliustravimu, inscenizavimu, aptarimu. Skatintinas įvairiausių istorijų kūrimas (pavieniui, dviese, grupėmis) – jomis vaikai aiškinasi pasaulio sąrangą, sprendžia savo pačių ir žmonių tarpusavio santykių problemas, svajoja.

Mokytojas turėtų numatyti ir įvairius konkrečiais darbais pagrįstus išipareigojimus – pradinukai siekia atlikti svarbų vaidmenį bendruomenėje, vertina aiškius veiklos rezultatus. Tai, ko mokomasi dorinio ugdymo pamokose, turėtų būti siejama su įvairia moksleivių veikla mokykloje ir už jos ribų (karitatyvine veikla, pilietinėmis iniciatyvomis, paslaugų teikimu, įvairiais projektais). Dorinio ugdymo mokytojai ir klasių auklėtojai, kitų dalykų mokytojai bei moksleivių tėvai turėtų nuolat bendradarbiauti, derinti savo veiklos kryptis ir strategijas.

Struktūra

Dorinis ugdymas apima šiuos mokomuosius dalykus:

- ❖ etiką;
- ❖ katalikų tikyba;
- ❖ stačiatikių tikyba.

Tikybai mokytis rengiamos keturių konfesijų bendrosios programos: katalikų, stačiatikių, evangelikų reformatų ir evangelikų liuteronų. Netrukus jų sulauksime atskiru leidiniu. Dabar siūlome naudotis 1998 m. patvirtinta katalikų tikybos programa ir 1997 m. patvirtinta stačiatikių tikybos programa.

ETIKA

BENDROJI PROGRAMA

Etikos paskirtis – atskleidžiant bendrąsias žmogaus vertybes, ugdati gebėjimą atsakingai ir išmintingai apsispręsti bei elgtis, brandinti dorinę sąmonę, padėti moksleiviams susikurti dorinės kultūros pagrindus.

Etika yra sutartinis mokomojo dalyko, kurio turinys tik iš dalies atitinka su šia sąvoka siejamą mokslinės disciplinos turinį, pavadinimas. Etika paprastai vadinamas moralę tiriantis mokslas, filosofijos šaka, aptarianti bei vertinanti žmogaus poelgius, veiklą ir gyvenimo būdą. Etikos dalykas pradinėse klasėse yra skirtas plačiai suvokiamam doriniam ugdymui. Jo turinys sudarytas atsižvelgiant į bręstančio žmogaus savivokos, savikūros, socializacijos ir inkultūrizacijos poreikius. Etikos kurse yra svarstoma minėtus poreikius atliepianti etinė problematika remiantis elementariomis gėrio ir teisingumo sampratomis. Pradinio ugdymo pakopoje mokant etikos pirmiausia turi būti orientuojamasi į asmens savistabos, savivokos ir savikūros bei bendravimo problemas. Labai svarbu, kad moksleiviai ugdytųsi sąžiningumą, teisingumo ir atsakomybės jausmą, mokytųsi suvokti savo partitį ir ja naudotis kuriant dorinėmis vertybėmis grįstą santykį su savo aplinka.

Pradinėse klasėse etikos mokoma per visų dalykų pamokas, tačiau ugdymo planai numato ir atskirą etikos dalyką. Etikos programa turi daug sąsajų su kitų dalykų programomis: tikybos, literatūros, istorijos, pilietinio ugdymo, geografijos, biologijos, menų. Per kiekvieno dalyko pamokas moksleiviai susipažįsta su pasauliu, aptaria jo įvairovės, žmogaus vietos jame, gamtos ir technikos, žmonių sugyvenimo, vertybių klausimus. Taip pat per visų dalykų pamokas ugdomas vaiko jautrumas, dėmesingumas kitam bei bendruomeniškumo jausmas.

Tikslas

Etikos pradinėje mokykloje **tikslas** – sudaryti sąlygas moksleiviams išsiugdyti gebėjimą kurti pozityvų, dorinėmis vertybėmis grįstą santykį su pasauliu.

Uždaviniai

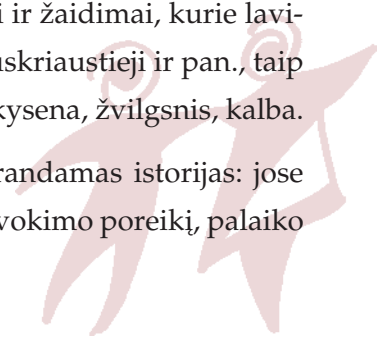
Igyvendinant etikos ugdymo tikslą *siekiama*, kad moksleiviai:

- ❖ būtų dėmesingi stebėdami save ir savo aplinką, išvelgdami sąsajas tarp įvairių žmonių elgesio būdų ir jų padarinių;
- ❖ (pasi)tikėtų savimi ir kitais žmonėmis, juos gerbtų, jiems padėtų ir gebėtų atsisipirti nederamai besielgiančiųjų įtakai;
- ❖ gebėtų tinkamai bendrauti su kitais (reikšti savo nuomonę, reaguoti į kito nuomonę ir elgesį, rodyti jautrumą, būti sąžiningi, atsakingi, gerbtų vyresnį, kitatautį, neįgalų žmogų);
- ❖ suvoktų savo ir priimtų kito savitumą, būtų tolerantiški, sugebėtų konstruktyviai įveikti konfliktus;
- ❖ bandytų skirti gėrį nuo blogio ir ieškotų būdų šiems reiškiniams paaiškinti;
- ❖ gerbtų praeities kultūrinį palikimą, tautines ir kitų tautų kultūrų tradicijas.

Metodinės nuorodos

Pradinėje mokykloje daugumos vaikų dorinis mąstymas yra ikikonvencinio lygmens (pagal L. Kohlbergo teoriją): paklūstama autoritetui, siekiant išvengti bausmės arba siekiama būti geram kitiems, tikintis iš jų to paties. Šio amžiaus vaikai tiki absoliučiomis ir universaliomis vertybėmis, pastoviomis taisyklėmis, blogiu laiko tai, už ką baudžiama, o pareiga – paklusnumą autoriteto nurodymams, kaltės dydį nustato pagal elgesio padarinius, neatsižvelgdami į ketinimus (pagal J. Piaget teoriją). Dėl šių dorinio mąstymo ypatybių vaikai negali suvokti kai kurių vertybių santykinumo, individualumo, o jų dorinių principų formavimuisi ypač didelę įtaką turi mokytojo elgesys, jų pačių elgesio vertinimai ir tie tarpusavio santykiai klasės bendruomenėje, kuriuos skatina mokytojai: jie turi būti grindžiami aiškiais ir pastoviais doriniais principais. Veiksmingiausias mokymas yra tas, kuris siejamas su elgesio praktika: kasdienių istorijų aptarimas, elgesio būdų mokymas (pavyzdžiui, kaip paguosti kitą, atsiprašyti, atleisti, sutaisyti susipykusius ir pan.). Pradinukams stinga gebėjimo suvokti kito žmogaus poziciją, jo ketinimus, taip pat gebėjimo numatyti savo poelgių įtaką kitiems žmonėms. Kol vaikai to negali padaryti racionaliai, protaudami, skatintina jų empatija, nuojauta, dorinė jautra. Naudotini įvairūs pratimai ir žaidimai, kurie lavina gebėjimą jausti kitus, išivaizduoti, ką išgyvena patyrusieji nesėkmę, nuskriaustieji ir pan., taip pat gebėjimą atpažinti, ką liudija apie kito žmogaus dvasinę būseną jo laikysena, žvilgsnis, kalba.

Atkreiptinas dėmesys į liaudies pasakas bei kitas vaikų literatūroje randamas istorijas: jose vaizduojamas gėris ir blogis, jos patenkina darnaus ir teisingo pasaulio suvokimo poreikį, palaiko vaikų optimizmą. Jas verta ir skaityti, ir pasakoti, vaizduoti, aptarinėti.

Nuosekliai, ypač III–IV klasėse, ugdomas mąstymo kritiškumas ir kūrybiškumas, gebėjimas lyginti, grupuoti, klausti, rasti savo argumentus.

Struktūra

Etikos programos temos suskirstytos į keturias grupes pagal tam tikrus santykio aspektus.

Temų grupės:

1. *Aš – Aš* – atskleidžia santykį su savimi (savivoka, saviugda, savikūra, savižina, asmeninės vertybės ir nuostatos, savęs įprasminimas).
2. *Aš – Tu* – rodo dialoginį bendravimą, atvirumą kitam kaip pamatinę prasmingo asmens egzistavimo sąlygą.
3. *Aš – Mes* – rodo santykį su aplinkiniais (šeima, draugais, bendruomene, tauta, visuomene).
4. *Aš – Tai* – atskleidžia santykį su aplinka (gamta, kultūra, buitimi).

Daugelis temų kiekvienoje amžiaus pakopoje pakartojamos aukštesniu lygiu.

Turinys

I–II klasės

Aš – Aš

Kas aš esu (mano išvaizda, būdas, elgesys, pomėgiai).

Mano ir kitų panašumai, skirtumai.

Mano jausmai (liūdesys ir džiaugsmas) ir mintys (gražios ir piktos, tvarkingos ir padrikos).

Mano svajonės ir galimybės.

Aš patiriu įvairius dalykus, stengiuosi garbingai priimti nesėkmes.

Aš turiu savo nuomonę apie save, kitus ir aplinkinį pasaulį.

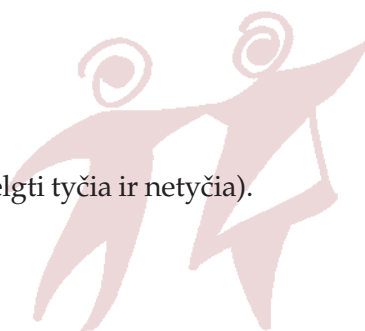
Aš augu ir keičiuosi (pasidžiavimas, reiklumas sau ir nuolatinis siekis tobulėti).

Aš – Tu

Bendrauti su Kitu: suprasti Kitą, užjausti Kitą, kreiptis į Kitą.

Noriu turėti draugą, juo pasitikėti ir jo neapvilti (geri ir blogi ketinimai, pasielgti tyčia ir netyčia).

Kaip galiu padėti savo draugui: žodžiu, jausmu, darbais.

Kaip išmokti nesipykti, susitaikyti, taikiai spręsti iškilusius konfliktus.

Jausti skriaudą ir jausti kaltę, mokytis atleisti.

Aš – Mes

Mano šeima, jos kasdienės ir švenčių tradicijos, bendravimo būdas, narių pareigos.

Mano draugai, kas jiems būdinga, kas mane su jais suartina.

Mane supantys kiti žmonės; kaip jie bendrauja: taisyklės, susitarimai.

Mano Lietuva, jos praeitis ir dabartis, iškilios asmenybės, lietuviai ir kitos Lietuvoje gyvenančios tautos, jų papročiai.

Aš – Tai

Pasaulis kupinas įdomių dalykų.

Aš stebiu ir stebiuosi reiškiniais ir daiktais, mokausi juos atpažinti, puoselėti, tausoti.

Gamtos tvarka ir jos paslaptys.

Pagarba gamtai ir gyvybei.

Mano kasdienybė, darbai ir šventės.

Praeities išminčių pasakojimai apie gerumą ir tiesą.

III–IV klasės

Aš – Aš

Mano gyvenimo istorija (praeitis ir dabartis).

Aš augu gaudamas ir duodamas.

Ką aš galiu ir ko negaliu (kodėl kiti gali tai, ko aš negaliu; kodėl kai kuriuos darbus nudirbti ir sprendimus padaryti padeda vyresni žmonės).

Mano svajonės apie ateitį (nežinia, gyvenimo keliai, mano tikslai, pasitikėjimas savo šviesia ateitimi).

Esu įvairus: linksmas ir nusiminęs, geranoriškas ir pavydus. Kaip nugalėti blogą nuotaiką, pyktį ir pavydą?

Aš mokausi įvairių darbų.

Aš – Tu

Aš dalinuosi su savo artimu mintimis ir jausmais.

Pasitikiu draugu ir stengiuosi jo neapvilti; laikausi duoto žodžio.

Nebijau pareikšti savo nuomonę, ją apginti, pripažįstu savo klaidas.

Sakau tiesą ir vengiu melo, mokausi atskirti teisingus ir melagingus liudijimus; saugau paslaptis.

Padedu savo artimam atlikti darbus ir moku kartu džiaugtis.

Stengiuosi būti draugiškas su kitos tautybės moksleiviu ir jį suprasti.

Padedu vyresniajam ir jis man padeda.

Stengiuosi suprasti neigalųjį ir jam padėti.

Aš – Mes

Žmonės gyvena bendruomenėje.

Žmonės sieja darbai, vertybės, laisvalaikis.

Žmonės džiaugiasi ir švenčia šventes, vaikai žaidžia žaidimus.

Žmonės suartina rūpesčiai ir sėkmės.

Kartais žmonės konfliktuoja ir imasi smurto.

Vaikai ir suaugusieji turi savo teises.

Gyvendami bendruomenėje turime paklusti priimtiems įstatymams, gerbti visus bendruomenės narius.

Mano klasės dalyvavimas Lietuvos gyvenime: mūsų darbai ir lūkesčiai.

Aš – Tai

Pasaulis kupinas įdomios informacijos: ką aš turiu žinoti apie žmogų, kuriomis žiniomis tikėti.

Pastebiu tai, kas mano aplinkoje nauja ir vertinu tai, kas sena.

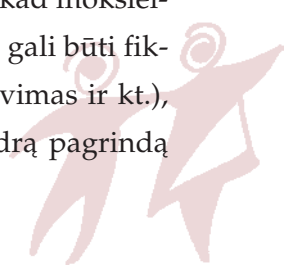
Biblijos ir kitų religijų šventųjų knygų pasakojimai apie žmogaus gerumą, pasaulio tvarką.

Visa, kas gyva, turi savo pradžią ir pabaigą; nuolatinis gamtos atsinaujinimas.

Artimiausios aplinkos puoselėjimas.

Išsilavinimo standartų samprata ir specialieji dalyko gebėjimai

Jeigu bandysime taikyti labai griežtą matą, vertindami moksleivio dorybingumą, neabejotinai sumanymas nepavyks. Tačiau į etikos standartus galima pažvelgti kaip į lūkesčius, kad moksleiviai išsiugdys tam tikrus specialiuosius (kartu ir bendruosius) gebėjimus. Vieni iš jų gali būti fiksuojami tik apytikriai arba apskritai netinkami fiksuoti (asmeninių vertybių formavimas ir kt.), nes žeidžia moksleivio asmeninį apsisprendimą. Be to, vargiai pavyktų rasti bendrą pagrindą

asmeniniams gebėjimams vertinti dėl pasaulėžiūrų, kurios pasirenkamos, įvairovės. O kiti gebėjimai fiksuojami tiksliau (pavyzdžiui, sąvokų vartojimas, tradicijų išmanymas, mąstymo operacijos). Dorybingumo ugdymas išskaidytas į penkias specialiųjų gebėjimų sritis, kurioms taikomas skirtingas matas, o jų pasiekimų sumos vidurkis nereiškia asmens doros įvertinimo. Išsilavinimo standartai gali padėti nustatyti, kurlink nukreipti mokytojo ir moksleivio pastangas, siekiant tam tikro moksleivio gebėjimo raiškos. Tai orientyras mokytojui, dažnai labai intuityviai organizuojančiam ugdymo procesą ir nenuosekliai arba neproporcingai sudedančiam ugdymo akcentus.

Etikos pasiekimams fiksuoti skirtos penkios specialiųjų gebėjimų sritys:

1. *Kasdienio patyrimo* – rodanti moksleivio gebėjimą būti savimi ir kurti besikeičiančiame pasaulyje (išryškėja asmeniniai gebėjimai).

2. *Aprašomoji* – rodanti moksleivio gebėjimą aprašyti arba nupasakoti įvairius asmeninius bei socialinius reiškinius, kultūrines, istorines, religines vertybes (išryškėja komunikaciniai ir iš dalies socialiniai gebėjimai).

3. *Normatyvinė* – rodanti moksleivių suvokiamas ir disponuojamas asmenines ir visuomenines vertybes, normas, principus (išryškėja asmeniniai ir kritinio mąstymo gebėjimai).

4. *Analitinė* – rodanti moksleivių gebėjimą pažinti, apmąstant įvairius reiškinius ir vertybes, t. y. analizuoti, sintetinti, argumentuoti, pagrįsti (išryškėja kritinio ir kūrybinio mąstymo gebėjimai).

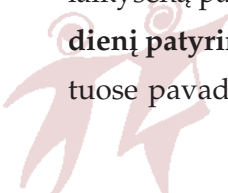
5. *Problemų sprendimo* – rodanti moksleivių gebėjimą analizuoti problemas ir daryti sprendimus (išryškėja kritinio mąstymo, problemų sprendimo, asmeniniai ir socialiniai bei darbo gebėjimai).

Bendrieji ir specialieji gebėjimai

Per etikos pamokas ugdomi bendrieji ir specialieji dalyko gebėjimai. Bendrieji gebėjimai yra asmeniniai, socialiniai, komunikaciniai, kritinio mąstymo ir pažintiniai. Visų gebėjimų ugdymas yra vienodai svarbus ir vyksta per visas etikos pamokas. Kai kuriems gebėjimams ugdyti skiriamos specialios temos.

Bendruosius gebėjimus atitinka specialieji dalyko gebėjimai. Pastarieji įsidėmėtini mokytojui, dažnai intuityviai organizuojančiam ugdymo procesą ir nenuosekliai arba neproporcingai sudedančiam gebėjimų ugdymo akcentus.

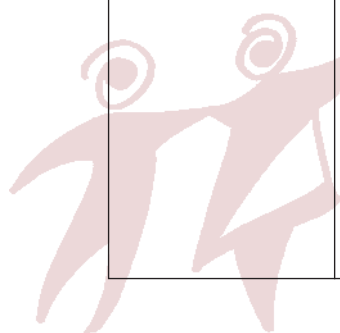
Moksleivis per etikos pamokas ne tik mokosi ir įgyja žinių ateičiai, bet ir geba būti nuoširdus, dėmesingas pasauliui ir kitiems, t. y. būti **čia ir dabar**. Tai gi svarbu formuoti atvirą, autentišką laikyseną pasaulio atžvilgiu. Tai įgyvendinama ugdant specialųjį vaiko gebėjimą – išgyventi **kasdienį patyrimą**. Kitas specialusis gebėjimas, kuris artimas pirmajam, šiuose išsilavinimo standartuose pavadintas **aprašomuoju**. Kuriamas su pasauliu santykis yra fenomenologinis. Jis liudija

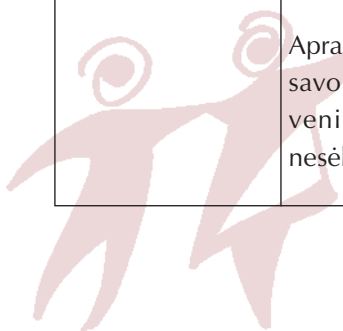
vaiko mokėjimą ne tik vertinti, bet ir aprašyti įvairių reiškinių etinius aspektus. Dar kitas gebėjimas atveria normatyvinę etiką, siūlančią kurią nors vieną iš galimų etinių nuostatų, pagal kurią suprantamas ir aiškinamas pasaulis. Tai – **normatyvinis gebėjimas**. Skatinama, kad moksleivis pasirinktų artimiausias jo asmenybei vertybines gyvenimo nuostatas. Ketvirtasis specialusis gebėjimas atitinka analitinį mąstymą ir tik iš dalies analitinę etiką (etikos sąvokų, kalbos aiškinimąsi). Bendresne prasme šio gebėjimo ugdymas – tai kritinio mąstymo ugdymas, mokymas apibrėžti, analizuoti, kelti klausimus, ieškoti alternatyvų, argumentuoti, sintetinti, kurti ir kt. Jis vadinamas **analitiniu gebėjimu**. Penktasis gebėjimas, ugdomas per etikos pamokas, – **problemų sprendimas**. Jis svarbus šiuolaikinėje visuomenėje, suvokiant, kad su sunkumais susiduriama nuolat. Turime mokyti moksleivius jų neišsigąsti, o gebėti juos įveikti.

IŠSILAVINIMO STANDARTAI IV KLASEI

Temų grupės	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
AŠ – AŠ	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti savo buvimo unikalumą, būti dėmesingam sau.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, nupasakoti save: mintis, pojūčius, nuotaikas, svajones.</p> <p>Normatyviniai: suvokti savo asmens ir elgesio ypatumus, juos derinti su normomis, taisyklėmis, kurtis vertybines nuostatas.</p> <p>Analitiniai: analizuoti charakterio savybes, elgesį, gražius ir blogesnius jausmus bei mintis.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stebi save ir stebisi savimi. 2. Įžvelgia savo augimą ir kaitą. <ol style="list-style-type: none"> 1. Apibūdina savo išvaizdą ir nupasakoja biografijos faktus. 2. Išvardina savo jusles ir jas apibūdina. 3. Apibūdina savo nuotaikas, jausmus: pavyzdžiui, pasididžiavimą, užuojautą, kaltę. 4. Papasakoja kylančias mintis, sumanymus. <ol style="list-style-type: none"> 1. Išvardina savo savybes: pavyzdžiui, geras, draugiškas, užsispyręs ir kt. 2. Išvardina savo pareigas ir teises klasės bendruomenėje. 3. Išskiria sau svarbiausias vertybes: pavyzdžiui, paslapties saugojimą, žodžio laikymąsi. <ol style="list-style-type: none"> 1. Nusako savo išorinius bruožus ir elgesio ypatumus. 2. Palygina savo skirtingus jausmus (pavyzdžiui, džiugesį ir nuoskaudą), nustato priežastis, kas juos sukėlė. 3. Palygina, kaip asmeninė nuomonė skiriasi nuo kitų nuomonių. 4. Skiria savo fantazijas nuo realybės.

Temų grupės	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	Spręsti asmenines problemas: įžvelgti problemą, jos priežastis, ieškoti tinkamų išeičių.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Įžvelgia asmeninių sunkumų atsiradimo vietą, laiką ir bando rasti priežastį. 2. Siekia įveikti asmeninius keblumus, ne kaltindamas kitus, o klausdamas jų patarimo.
AŠ – TU	<p>Kasdienis patyrimas: atsiverti Kitam, suvokti santykio su Kitu vertę.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, papasakoti savo nuomonę apie Kitą ir Kitokį bei santykį su juo.</p> <p>Normatyviniai: suvokti draugiškam santykiui būtinas vertybes ir jų laikytis.</p> <p>Analitiniai: lyginti skirtingų žmonių ypatumus ir ieškoti argumentų jų draugystei pagrįsti.</p> <p>Spręsti tarpasmenines problemas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suvokia, kad Kitas yra kitoks ir vertina jo unikalumą. 2. Priima draugo nuotaikas; kartu džiaugiasi, o blogą nuotaiką padeda pakeisti geresne. 1. Aptaria savo ir Kito nuomonės, pasakoja, kuo ir kodėl jos skiriasi. 2. Apibūdina savo ir Kito tikėjimą, įsitikinimus, vertybes: pavyzdžiui, kas ką brangina. 3. Aptaria savo santykį su vienmečiu ir su vyresniu žmogumi. 4. Supranta pagarbos vyresniam žmogui reikšmę ir moka tai paaiškinti. 1. Suvokia paramos ir palaikymo svarbą santykiyje su savo artimu. 2. Suvokia draugo nesėkmes ir siekia jam padėti. 3. Žino pažado reikšmę ir geba jį tesėti. 4. Stengiasi sakyti tiesą ir vengia melo, nebijo išsakyti kitokią nuomonę. 1. Lygina save su Kitu, įžvelgia abiejų ypatumus. 2. Svarsto, kodėl vieni tampa draugais, o kiti – ne. 3. Lygina draugų santykį, grįstą vieno dominavimu ir grįstą susitarimu. 4. Svarsto kūrybinės idėjos turinį ir kaip ją suderinti su draugo idėja organizuojant bendrą veiklą. 1. Įžvelgia bendravimo sėkmes ir nesėkmes, jas priima ir svarsto, kaip galima tobulinti bendravimą. 2. Susipykęs siekia susitaikyti; suvokia, kad žengti Kito link yra ne žeminantis, o protingas elgesys.
AŠ – MES	<p>Kasdienis patyrimas: būti dėmesingam žmonėms ir jų sugyvenimui.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, apibūdinti savo šeimos, draugų, tautos gyvenimo tradicijas, sėkmes ir nesėkmes.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stebi ir fiksuoja žmonių bendravimo būdus artimiausioje aplinkoje, suvokia jų įvairovę. 1. Apibūdina savo šeimą, artimiausius savo draugus, grupę, kurioje dažniausiai leidžia laiką. 2. Apibūdina savo tautos ypatumus ir tai, kuo ji gali didžiuotis.

Temų grupės	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	<p>Normatyviniai: suvokti draugiško ir mandagaus bendravimo normas, principus, klasės bendruomenėje nusistovėjusias vertybes.</p> <p>Analitiniai: analizuoja draugų, šeimos, tautos gyvenimo ir įpročių įvairovę, elgesio ypatumus, ieško argumentų tai įvairovei paaiškinti.</p> <p>Spręsti bendravimo su aplinkiniais problemas.</p>	<p>1. Žino, kad reikia pasidalinti su aplinkiniais ir geba dalintis.</p> <p>2. Suvokia mandagų elgesį ir geba mandagiai elgtis su bendraklasiais ir kitais žmonėmis.</p> <p>3. Stengiasi padėti nuskriaustajam.</p> <p>1. Lygina skirtingas šeimas, jų pasirinktą gyvenimo tvarką.</p> <p>2. Išvelgia skirtingus savo draugų charakterius, stengiasi kiekvieną suprasti.</p> <p>3. Lygina savo tautą su kitomis, ieško panašumų ir skirtumų.</p> <p>1. Supranta, kad keblumų kyla dėl to, kad visi yra ne tik panašūs, bet ir skirtingi.</p> <p>2. Iškilus nesusipratimui, ieško savo kaltės, moka ją pripažinti ir atsiprašyti.</p> <p>3. Esant ginčytinoms situacijoms stengiasi jas spręsti nešališkai ir be pykčio.</p>
AŠ – TAI	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti ir pajusti ryšį su artimiausia aplinka, kasdieniais daiktais.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, apibūdinti šeimos, tautos šventes ir tradicijas, papasakoti įsimintinas Biblijos istorijas apie žmonių žygdarbius.</p> <p>Normatyviniai: išvelgti draugiško gyvenimo šeimoje ir su kitais aplinkiniais principus, suvokti susitarimų reikšmę.</p> <p>Analitiniai: diskutuoti apie senelių ir senolių perduodamą išmintį, tautos vertybes, argumentuoti nuomones.</p> <p>Spręsti savo aplinkoje atsirandančias problemas.</p>	<p>1. Junta ir vertina savo ryšį su artimiausia aplinka.</p> <p>1. Aptaria tautos šventes.</p> <p>2. Išvardina kitas Lietuvoje ir ne Lietuvoje gyvenančias tautas, bendrais bruožais nusako jų gyvenimo būdą, elgesio ypatumus, šventes.</p> <p>3. Papasakoja Biblijos ir kitas senas istorijas apie žmonių pasiaukojimą, meilę, tikėjimą.</p> <p>1. Išvelgia savo šeimos elgesio taisykles, principus ir vertybes.</p> <p>2. Žino pagrindinį žmonių draugiškų santykių principą – dėmesį ir pagalbą ir juos aptaria.</p> <p>1. Svarsto savo tautos palikimą, senelių perduodamas vertybes, siekia suvokti, kodėl jos yra vertybės ir analizuoja, ar jos kinta.</p> <p>2. Lygina skirtingą informaciją ta pačia moralės tema.</p> <p>3. Lygina pasakojimus apie gėrį ir blogį su savo patirtu gėriu ir blogiu ir savo mintimis apie juos.</p> <p>1. Atsiradus keblumui, ieško būdų jam spręsti.</p> <p>2. Žino, kur kreiptis pagalbos iškilus sunkumams, bėdai.</p> <p>3. Sprendžia nesudėtingas savo aplinkos gamtosaugos problemas.</p>

TIKYBA

KATALIKŲ TIKYBA

Bendrojo lavinimo mokyklos programos. Katalikų tikyba I–XII klasei. – Vilnius: Leidybos centras, 1998.

STAČIATIKŲ TIKYBA

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. I–X klasės. – Vilnius: Leidybos centras, 1997, 106–119 psl.

*Dorinis
ugdymas*

Pagrindinis ugdymas

TURINYS

DORINIS UGDYMAS	85
ETIKA	89
Bendroji programa	89
Išsilavinimo standartai VI klasei	99
Išsilavinimo standartai VIII klasei	102
Išsilavinimo standartai X klasei	105
TIKYBA	108

DORINIS UGDYMAS

Tikslas

Dorinio ugdymo *tikslas* – asmens dorinės kultūros pagrindai, įkūnijantys humanizmo ir demokratijos vertybes bei principus ir atliepiantys kintančias asmens ir visuomenės gyvenimo reikmes bei iššūkius.

Pagrindinėje mokykloje doriniu ugdymu toliau plėtojamos moksleivių žinios ir tobulinami gebėjimai, įgyti pradinio ugdymo pakopoje. Pagrindinės mokyklos V–VIII klasėse gilinama moksleivių savivoka, supažindinama su savikūros pradmenimis. Plačiau nagrinėjamos pradinėje mokykloje svarstytos problemos, tačiau daugiausia dėmesio vis dar skiriama asmeninei patirčiai ir pažįstamai socialinei aplinkai. Svarstant dorovės normų klausimus, laikomasi paauglystės neliečiamumo principo – skatinama suprasti neverčiant pasirinkti. Daugiau reikšmės teikiama racionalių mąstymo ir dialoginio bendravimo ugdymui. IX–X klasėse supažindinama su etikos ir religijos teorijų pagrindais. Atskleidžiamas teorijų ir įvairių gyvenimo bei veiklos sričių ryšys. Problemų plėtimas derinamas su savižinos gilinimu. Sistemingai ugdomas etinis (ir religinis) mąstymas, lavinami filosofinio mąstymo gebėjimai.

Doriškai moksleiviai ugdomi per visų dalykų pamokas ir papildomojo ugdymo renginius. Kryptingam doriniam ugdymui skiriami etikos ir tikybos dalykai, vieną kurių moksleiviai (15 metų ir vyresni) arba tėvai (jei moksleivis dar neturi 15 metų) laisvai pasirenka. Etikos arba tikybos pamokos vyksta visose pagrindinės mokyklos klasėse. Etika ir tikyba – vienodai rimtai ir pagarbiai vertintini mokomieji dalykai. Prieš juos renkantis, tėvai ir vaikai supažindinami su abiejų dalykų programomis.

Etikos ir tikybos pamokas darnion dorinio ugdymo visumon sieja bendrosios žmogaus vertybės, dalis bendrų tikslų ir uždavinių, didaktinių pagrindų, ugdymo turinio tematika ir problematika.

Etikos ir tikybos pamokas skiria tai, kad etikos pamokos yra nekonfesinės, jos grindžiamos humanistine žmogaus ir gyvenimo samprata. Etikos pamokose moksleivių dorinė sąmonė brandinama remiantis tradicinėmis krašto ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis. Atskleidžiant įvairias pasaulietines ir religines pasaulėžiūrinės bei etinės sistemas, pateikiamos pasaulėžiūrinio apsisprendimo galimybės.

Tikybos pamokose doriškai ugdoma pabrėžiant konkrečios konfesijos religinę patirtį, ugdymą grindžiant asmens santykiu su Dievu ir šiuo požiūriu aiškinant dorines kategorijas.

Uždaviniai

Igyvendinant dorinio ugdymo tikslą *siekiama*, kad moksleiviai:

- ❖ brandintųsi dorinę sąmonę, gebėtų sąmoningai, sąžiningai bei atsakingai rinktis elgesį ir gyvenimą;
- ❖ įsisąmonintų ir išreikštų egzistencinius žmogaus patyrimus, klausimus, poreikius ir siekius;
- ❖ ieškotų atsakymų į gyvenimo prasmės klausimus remdamiesi asmenine patirtimi, tautos ir žmonijos išminties lobiais;
- ❖ kurtųsi pasaulėžiūrą, grindžiamą bendrosiomis žmogaus vertybėmis;
- ❖ atskleistų pagrindines krikščionybės vertybes ir krikščioniškosios pasaulėžiūros principus;
- ❖ orientuotųsi pasaulėžiūrinėje ir religinėje visuomenės įvairovėje.

Ugdytinos vertybinės nuostatos

Vertybinių nuostatų (atsakomybės, sąžiningumo, dėmesingumo kitam, pagarbos, meilės, tolerancijos, supratimo, teisingumo, siekio tobulėti ir t. t.) formavimas(is) persmelkia visą dorinio ugdymo sritį. Jos yra pamatas brandžios asmenybės tapsmui. Vertybines nuostatas galime rasti dorinio ugdymo tiksluose, uždaviniuose, gebėjimuose ir didaktinėse nuostatose. Jos yra įpintos į kiekvieną programos turinio ir išsilavinimo standartų formuluotę. Todėl atskirai vertybinės nuostatos neaptariamos.

Bendrieji gebėjimai

- ❖ Pažinti ir gerbti save, suvokti savo asmens nelygstamą vertingumą; tikėti savo galiomis ir nuolatinio tobulėjimo galimybe bei būtinybe.
- ❖ Siekti gyvenimo prasmės, džiaugsmo ir pilnatvės.
- ❖ Savo gyvenimą grįsti sąžine, suvokti atsakomybę už pasirinktas dorines nuostatas.
- ❖ Puoselėti pagarbą kiekvienam žmogui, solidarumu, teisingumu ir gerumu grįsti savo santykius su kitais žmonėmis bei jais rūpintis; būti empatiškam ir atjaučiančiam.
- ❖ Pažinti, suprasti ir doriniu požiūriu vertinti visuomeninius bei istorinius reiškinius, laikytis dorinių pilietinės ir demokratinės gyvenimo principų.

- ❖ Branginti tautos garbę ir saugoti kultūros palikimą.
- ❖ Branginti gamtą ir ja rūpintis.
- ❖ Būti atviram tikrovės kaitai, naujas galimybes ir naujas problemas atveriančiame gyvenime, sąmoningai ir atsakingai rinktis požiūrį, poziciją ar elgseną, taisyti padarytas klaidas.

Dorinis ugdymas orientuotas į visų asmens bendrųjų gebėjimų (asmeninių, socialinių, komunikacinių, pažintinių ir veiklos) ugdymą.

Didaktinės nuostatos

Dorinis ugdymas grįstinas moksleivių gyvenimo patirtimi ir glaudžiai sietinas su jų asmeninėmis bei artimiausios aplinkos ir visuomenės problemomis. Mokytojų pareiga – parinkti tokius ugdymo būdus, kurie stiprintų doro elgesio motyvaciją, tinkamus sprendimus. Todėl būtina atkreipti dėmesį į asmenybės integralumą (nuostatų, įsitikinimų, tikėjimo ir elgesio bei gyvensenos atitikimą) ir padėti moksleiviams jo siekti.

Doriškai ugdant ypač reikšmingas tolerancijos principas, atvirumas įvairioms nuomonėms bei įsitikinimams. Privalu sergėti kiekvieno moksleivio gyvenimo privatumą ir intymumą, gerbti ir puoselėti jo dvasinę autonomiją. Neleistina pasaulėžiūrinė prievarta: moksleiviai patys, mokytojui padedant, turi ieškoti atsakymų į jiems rūpimus etikos bei religijos klausimus. Privalu atsižvelgti į tai, jog tikybės pamokas lanko ir tikintys, ir abejojantys, o neretai ir netikintys moksleiviai, todėl būtina ugdymą individualizuoti.

Dorinio ugdymo pamokos grindžiamos itin glaudžia moksleivių ir mokytojo sąveika bei savarankiška moksleivių veikla: pokalbiais, diskusijomis, tekstų analize ir interpretacija, rašinių rašymu, vaidyba, piešimu, mokomaisiais ir auklėjamaisiais žaidimais, pažintinėmis išvykomis, pašnekesiais su įvairių pasaulėžiūrų žmonėmis. Moksleiviai mokomi savarankiškai rinkti ir analizuoti asmens dorinei raidai svarbią informaciją, tirti šaltinius, doriniu požiūriu vertinti dabarties visuomenės gyvenimą ir politinius reiškinius, gretinti skirtingas pasaulėžiūrinės ir vertybines sistemas.

Dorinė asmens sąmonė brandinama ne tik racionaliais, bet ir intuityviais asmens pradais, pasitelkiant vaizduojamuosius menus, grožinę literatūrą, muziką, siejant dorinio ugdymo ir kūrybines užduotis. Mokytojai turėtų atkreipti dėmesį į jausmų ugdymą, kuris doriškai auklėjant yra labai svarbus.

Tai, ko mokomasi dorinio ugdymo pamokose, turėtų būti siejama su įvairia moksleivių veikla mokykloje ir už jos ribų (karitatyvine veikla, pilietinėmis iniciatyvomis, paslaugų teikimu, projektais). Įvairių projektų organizavimas ir vykdymas geriausiai atskleidžia, kaip moksleiviai įgytas žinias, supratimą ir vertybines nuostatas geba taikyti (arba mokosi taikyti) veikloje.

Struktūra

Dorinio ugdymo pamokose mokomasi etikos arba tikybos.

Bendroji etikos programa skirta svarstyti etikos problemas keturiais aspektais: asmens santykio su savimi (Aš – Aš), asmens santykio su kitu (Aš – Tu), asmens santykio su visuomene (Aš – Mes) ir su aplinka (Aš – Tai). Tikybos mokymui(si) šiuo metu yra rengiamos keturių krikščioniškų konfesijų bendrosios programos: katalikų, stačiatikių, reformatų ir liuteronų. Kiekviena iš šių programų siūlo nagrinėti tikėjimo problemas ją atitinkančios Bažnyčios dogmų požiūriu. Tikybos programų pasirinkimas priklauso nuo mokyklos religinės orientacijos arba moksleivio šeimos ir asmeninio tikėjimo. Antruoju atveju, t. y. kai moksleivio religiniai įsitikinimai nesutampa su ta konfesija, pagal kurios programą dirba mokytojas, moksleivio dorinio ugdymosi(si) organizavimas turi būti atskirai derinamas su mokyklos administracija. Kadangi naujos tikybos programos dar neparengtos, siūlome naudotis 1998 m. patvirtinta katalikų tikybos bendrąja programa ir 1997 m. patvirtinta stačiatikių tikybos bendrąja programa.

Dorinis ugdymas apima:

- ❖ etiką;
- ❖ katalikų tikybą;
- ❖ stačiatikių tikybą.

Dorinio ugdymo pamokos glaudžiai sietinos su visu kitu pagrindinio ugdymo pakopos turiniu. Jose moksleiviai turėtų gebėti doriniu atžvilgiu analizuoti ir vertinti per kitas pamokas įgyjamą humanitarinį, socialinį ir gamtamokslinį patyrimą. Itin plėtotinos dorinio ir literatūros, gimtosios kalbos ugdymo, dorinio ir istorijos, pilietinio ugdymo, dorinio ir menų mokymo ir ypač dorinio ir ekologinio, sveikos gyvensenos, kūno kultūros ugdymo sąsajos.

Dorinio ugdymo mokytojai ir klasių auklėtojai, kitų dalykų mokytojai bei moksleivių tėvai turėtų nuolat bendradarbiauti, derinti savo veiklos kryptis ir strategijas.

ETIKA

BENDROJI PROGRAMA

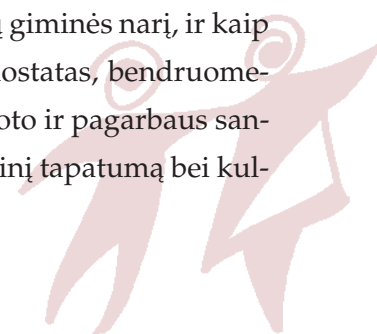
Etika yra filosofijos dalis, kurioje apmąstoma, kaip reikia gyventi. Tačiau mokykloje šiuo mokomoju dalyku siekiama ne tik apmąstyti, bet ir nukreipti moksleivius į bendrųjų žmogaus vertybinių nuostatų formavimąsi ir humanišką elgesį. Etikos dalyko pagrindas – dėmesys žmogaus savigarbai ir orumui, kryptingas jų puoselėjimas. Pamokos grindžiamos nuostata, kad žmogus yra morali būtybė, kad kiekvienas asmuo geba doriškai tobulėti ir savarankiškai bei atsakingai kurtis savo gyvenimą bei jį įprasminti. Kita nuostata – žmogus yra sociali būtybė, gebanti bendrauti ir bendradarbiauti, turinti visuomeninės, pilietinės, tautinės pareigos ir atsakomybės jausmą. Bendriausias dalyko tikslas – išugdyti dorą žmogų – neturi vieno tobulo jį atitinkančio metodo, todėl svarbu, kad dorinio ugdymo mokytojas mokėtų pasirinkti pedagoginius modelius, juos derinti, būtų dėmesingas kiekvienam moksleiviui ir kiekvienai sprendžiamai bendravimo problemai, suvoktų kiekvieno atvejo unikalumą.

Šiuolaikinis ugdymas grindžiamas ne griežtai fiksuotomis apibrėžtimis, neginčijamais kriterijais, o suvokimu, kad ugdymo procesas reikalauja nuolatinio atnaujinimo, kritinio žvilgsnio. Turint galvoje būtinumą ugdyti naujas asmens kompetencijas, o ne mokyti žinių, buvo atnaujinta 1997 m. bendroji etikos programa. Rengiant etikos programą siekta pakeisti jos struktūrą iš esmės nekeičiant jos turinio. Turinys kiek susiaurėjo, bet temos grupuojamos aiškiau. Taip pat buvo sukurti išsilavinimo standartai, kurie padės mokytojui darbo procesą nukreipti į moksleivių gebėjimų ugdymąsi, o ne išiminti žinias. Kuriant programą ir standartus norėta parodyti pasaulio polilogiškumą, pažiūrų įvairovę. Moksleiviai pagrindinėje mokykloje skatinami ne tiesiogiai perimti vyresniosios kartos vertybes, o savarankiškai mąstyti, interpretuoti, spręsti, rinktis.

Programa ir standartai mokytojo nuožiūra individualizuojami priklausomai nuo esamų sąlygų, pasirinkto moksleivių profilio (IX–X klasėse), turimos moksleivių patirties ir žinojimų.

Tikslas

Pagrindinėje mokykloje siekiama, kad vaikas suvoktų save ir kaip žmonių giminės narį, ir kaip nepakartojamą, nelygstamą vertės asmenį; brandintųsi pasaulėžiūrinės nuostatas, bendruomeninę ir pilietinę sąmonę ir ja grįstos elgsenos įgūdžius, mokytųsi argumentuoto ir pagarbaus santykio su pasauliu, jo atveriamomis problemomis, ugdytųsi sąžiningumą, dorinį tapatumą bei kultūrinę savimonę.

Uždaviniai

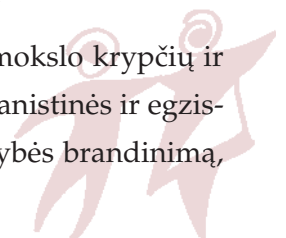
Igyvendinant etikos ugdymo tikslus *siekiama*, kad moksleiviai:

- ❖ suvoktų savo jausmus, juos vertintų ir koreguotų, būtų jautrūs kitiems;
- ❖ vadovautųsi savo sąžine, ją derintų su bendrosiomis žmogaus moralinėmis vertybėmis, darytų asmeninius vertybinius sprendimus;
- ❖ jaustų asmeninę vertę ir sykiu nuolatinį poreikį tobulėti;
- ❖ pažintų žmonių bendruomenės (su)gyvenimo taisykles, normas ir jas taikytų bendraudami;
- ❖ suvoktų savo asmens priedermes artimiesiems ir visuomenei, ugdytųsi atsakomybę, toleranciją ir šiomis vertybėmis vadovautųsi bendraudami su kitais;
- ❖ suvoktų asmeninės laisvės priklausomybę nuo kitų laisvės ir bendruomenės laisvės;
- ❖ suvoktų įvairius visuomeninius konfliktus ir gebėtų juos spręsti, remdamiesi teisingumo, sąžiningumo principais;
- ❖ skirtų įvairių pasaulio religijų moralaus elgesio sampratas ir dorovines vertybes, gerbtų savo ir kitų tautų kultūrinės tradicijas;
- ❖ būtų atviri visuomenės gyvenimo kaitai, gebėtų derinti šiuolaikinės kultūros iššūkius su tradicinėmis vertybėmis;
- ❖ svarstyti pagarbos gyvybei, pagarbos kitai lyčiai klausimus, formuotųsi asmenines nuostatas šiais klausimais ir liudytų tai savo elgesiu;
- ❖ ugdytųsi ekologines nuostatas ir jomis vadovautųsi santykiyje su aplinka; ugdytųsi atsakomybės už savo aplinką jausmą;
- ❖ svarstyti pašaukimo ir profesinės etikos klausimus, numatytų savo profesijos orientyrus;
- ❖ kūrybiškai veiktų bendruomenėje, svarstyti ir suvoktų kūrybiškos veiklos analogijas taute, valstybėje, pasaulyje.

Metodinės nuorodos

Etikos dalykas remiasi bendraisiais didaktiniais dorinio ugdymo pagrindais.

Dėstant etiką, itin svarbu tinkamai parinkti metodus. Esama įvairių etikos mokslo krypčių ir žmogaus prigimties bei jo ugdymo sampratų. Mokytojams siūloma remtis humanistinės ir egzistencinės ugdymo krypties patirtimi, padedančia sieti dorinį ir visuminį asmenybės brandinimą,

auklėjimą ir saviuklą. Viena vertus, mokytojai turėtų moksleivius skatinti būti nuoširdžius, autentiškus darant sprendimus ir reiškiant mintis, kita vertus, dažnu atveju turėtų skatinti daugiau pasvarstyti, išsiklausti į kitus ir susivokti prieš sprendžiant problemą, tariant žodį ar elgiantis. Moksleivis turėtų išsiugdyti realybės jausmą, pats suprasti ir įvertinti situaciją etiniu aspektu. Svarbus mokytojo uždavinys – atverti moksleiviui elgsenos pasirinkimų galimybes ir nukreipti jį labiausiai moralines jo nuostatas ir bendrąsias žmogaus vertybes atliepiančiu keliu.

Mokytojas turėtų tiesmuką moralizavimą ir savo vertybių bei principų siūlymą pakeisti pačių moksleivių atrastų ir tik mokytojo pakoreguotų nuostatų diegimu. Be to, mokytojas turėtų nebijoti pripažinti savo abejonių, klausimų ar net klaidų.

Žinių teikimas yra tik viena iš sudedamųjų ugdymo dalių. Etikos mokytoji turi rūpėti, kaip žinojimą paversti doru elgesio motyvacija, kaip formuoti dorines nuostatas ir principus, lavinti dorinį mąstymą, mokyti savitvardos, stiprinti moksleivių valią. Siekiant šių tikslų, pasakojimas nėra veiksmingiausias metodas, ypač tais atvejais, kai moksleiviams trūksta vidinių paskatų perimti žinias. Todėl žinių perteikimas nuolat turi būti derinamas su įvairiais kitais metodais, grindžiamais moksleivių aktyvumu. Siūloma pasakojamuosius ir aiškinamuosius metodus kaitalioti su diskusijomis, žaidimais, projektais, savarankiškų darbų pristatymais, kūrybiniais esė arba vaizduojamaisiais kūriniais, testais ir kt.

Ypač svarbus uždavinys yra klasės bendruomenės būrimas. Siektina, kad klasėje vyrautų savitarpio pagarba, pagalba, mąstymo, saviraiškos ir kūrybos laisve grindžiami santykiai. Kuriant tokią atmosferą labai reikšmingas mokytojo autoritetas, įgytas moksleiviams rodomu dėmesiu, išsiklausymu į jų nuomonę. Tolerancija ir pagarba grįstoje bendruomenėje rastųsi sąlygų kritiškumui, dialogui ir polilogui.

Didaktinės nuostatos

Svarbiausios dorinio ugdymo *didaktinės nuostatos*:

- ❖ pozityvios deklaruojamos vertybės ir pozityvus santykis su ugdytiniais;
- ❖ mokytojo deklaruojamų vertybių ir veiklos vienovė;
- ❖ mokymo turinio ir metodo atitikmuo, metodų įvairovė;
- ❖ mokytojas organizuoja ir koordinuoja ugdymosi procesą, bet ne teisėjauja;
- ❖ humanistinės psichologijos ir egzistencinės filosofijos bei raidos psichologijos išmanymas, jų taikymas mokant;
- ❖ pagarbi, tolerantiška ir draugiška atmosfera klasėje ir už jos ribų;
- ❖ palankios sąlygos saviraiškai ir kūrybai;

- ❖ kritiško ir savarankiško mąstymo ugdymas, aptariant dalykinę medžiagą ir sprendžiant kasdienes problemas;
- ❖ dialoginio ir poliloginio bendravimo nuostata.

Dėstant etiką, būtina atsižvelgti į moksleivių amžių, to amžiaus tarpsnio nulemtus gebėjimus, interesus, patirtį ir asmenybės augimo poreikius. Mokytojas turėtų žinoti, kokį dorinio mąstymo lygmenį yra pasiekę jo moksleiviai, atsižvelgdami į tai grįsti savo darbą. Todėl atkreiptinas dėmesys į *kiekvieno amžiaus tarpsnio moksleiviams būdingas mąstymo tendencijas* (pagal L. Kohlbergo, E. Eriksono teorijas). V–VI klasėse moksleiviai orientuojasi į „geros mergaitės“, „gero berniuko“ pavyzdį, jiems svarbi daugumos nuomonė ir stereotipai, VII–VIII klasėse moksleiviai linkę neigti autoritetų siūlomas dorines vertybes, todėl santykis su kiekvienu turi būti itin atsargus ir individualus, siekiant juos nukreipti į pozityvų pasaulio vaizdinį; IX–X klasėse moksleiviai formuoja savo asmenį, lygiuodamiesi į idealus, tačiau yra kritiški ir linkę dalintis pagrįstomis nuomonėmis.

Struktūra

Pagrindinėje mokykloje, kaip ir pradinėje, turinio temos suskirstytos pagal vienodą struktūrą: *Aš – Aš, Aš – Tu, Aš – Mes, Aš – Tai*. Šioje struktūroje daugelis temų kiekviename amžiaus pakopoje pasikartoja vis aukštesniu lygiu ir atitinka amžiaus tarpsnio ypatumus. Tos pačios temos aukštesnėje pakopoje gali atsidurti kitoje temų grupėje. Tai reiškia, kad jos bus analizuojamos kitu aspektu. Pirmoji temų grupė *Aš – Aš* nukreipta į asmens savistabą, suvokimą, pažinimą, savikūrą, savęs įprasminimą. Antroji – *Aš – Tu* nukreipta į santykį su atskirais subjektais. Šis santykis pagrįstas ypatingu dėmesingumu Kitam, kitaip jaučiančiam ir mąstančiam, susitarimo ir supratimo bei empatijos paieškomis. Trečioji – *Aš – Mes* – nukreipta į santykį su artimiausiais žmonėmis, įvairiomis žmonių grupėmis, bendruomenėmis, visuomene. Ketvirtoji – *Aš – Tai* atskleidžia santykį su pasauliu, gyvąja ir negyvąja gamta, kasdieniais daiktais ir reiškiniais, senąja ir naująja kultūra.

Etikos programa turi daug sąsajų su kitų dalykų (literatūros, istorijos, geografijos, biologijos, menų, tikybos) programomis.

- ❖ Nagrinėdami literatūrinius kūrinius, moksleiviai gali remtis įvairiomis vertybių teorijomis, psichologinėmis išvalgomis. Apsibrėždami vartojamas etikos sąvokas, mokosi kalbos kultūros ir komunikacijos.
- ❖ Nagrinėdami istoriją, moksleiviai gali remtis atitinkančiomis laikmečius moralės sampratomis, geriau pagrįsti asmenybių veiklą ir socialinius judėjimus.
- ❖ Nagrinėdami geografiją, moksleiviai gali remtis žinomais skirtingų kultūrų mitais, religinėmis, etinėmis tradicijomis.

- ❖ Nagrinėdami biologiją moksleiviai susiduria su bioetikos ir ekologinės etikos problemomis, kurių svarstymo argumentacija taikant etikos žinias yra akivaizdesnė.
- ❖ Itin glaudus etikos santykis su tikyba, kurios paskirtis ta pati – dorinis ugdymas. Todėl per abu dalykus labai panašiai, tik skirtingais aspektais aptariami vertybiniai sprendimai, moralė.
- ❖ Menų pamokose išryškėja kultūrinių ir dorovinių vertybių raida, akivaizdžiau suprantamos jų sąsajos.
- ❖ Popamokinėje veikloje remdamiesi etikos teorijomis moksleiviai turėtų geriau spręsti konfliktus ir problemas.
- ❖ Remiantis etikos dalyke analizuota bendrųjų žmogaus vertybių samprata formuojama pilietinė sąmonė, demokratinės nuostatos.

Turinys

V–VI klasės

Aš – Aš

Aš kuriu save; patiriu, klystu, taisausi.

Augimo pokyčiai (fizinis ir asmenybės augimas), džiaugsmas ir nerimas.

Prigimtinės galios ir jų plėtojimas.

Mano norai ir draudimai, kaip juos suderinti.

Mano siekiai, kaip juos įgyvendinti (drąsa ir kuklumas, savigarba ir tuštybė, užsispyrimas ir nuolankumas).

Būdo brandinimas; mano siekiamos dorybės (gerumas, teisingumas, atsakomybė).

Aš – Tu

Bendrauju su Kitu ir Kitokiu.

Mokausi susitarti ir spręsti konfliktus.

Pasitikėti ir pasitikėjimu grįsti draugystę.

Prisitaikyti prie Kito ir pasipriešinti Kitam.

Vykdaus įsipareigojimus Kitam.

Aš – Mes

Gyvenu bendruomenėje: tarp bendraamžių ir su suaugusiais.

Demokratinė bendruomenė, jos principai ir žmogaus teisės.

Bendravimas šeimoje ir bendruomenėje: tapatumai ir skirtumai.

Mokausi rinktis vertybes ir daryti sprendimus, elgtis pagal normas.

Aš – Tai

Vertinu savo kasdienę aplinką (neteršiu aplinkos, nevengiu tvarkymo(si) darbų, saugau tai, kas kitų sukurta).

Pažįstu normas, idealus, vertybes, pritariu jiems ir kuriu savo.

Nerašyti žmonių etiniai įstatymai (nusikaltimas ir bausmė, nusikaltimas ir atleidimas).

Senujų kultūrų mitai apie žmones, herojus, dievus, gėrį ir blogį.

Lietuvių kultūros tradicijos mano kasdienybėje ir šventėse.

VII–VIII klasės

Aš – Aš

Pamatinės žmogaus savybės ir pamatiniai poreikiai.

Fiziniai ir dvasiniai paauglystės pokyčiai.

Aš ir laikas; svajonės, lūkesčiai, viltys ir jų pildymasis.

Nuotaikos, jausmai, jų rodymas ir suvaldymas.

Egoizmas ir jo padariniai.

Gyvybės stebuklas ir vertė.

Kaip išvengti pavojų gyvybei.

Kvaišalai, priklausomybė ir natūralaus džiaugsmo šaltiniai.

Aš – Tu

Draugystė, įvairūs jos būdai (su draugu, artimu, pažįstamu).

Mano ir Kito bendravimo principų derinimas.

Būti atviram, ištikimam, atsargiam ir kritiškam.

Išdavystė ir kaltės jausmas.

Turėti savo nuomonę ir įveikti mąstymo stereotipus.

Aš – Mes

Mano šeima, santykiai su tėvais, tarpusavio supratimas ir konfliktai, paveldėjimas ir panašumas.

Mano klasė; kaip aš prisidedu kurdamas jos atmosferą ir veiklos planus.

Mano tauta, jos ypatumai, praeitis, idealai.

Bendruomenės ir visuomenės; būti jų nariu ir būti autonomiškam.

Žmonių laisvė ir pareigos.

Lyderiai ir autoritetai (pagarba ir paklusimas).

Vietiniai ir tarptautiniai konfliktai, jų sprendimai, solidarumas ir tolerancija.

Aš – Tai

Mano darbai, bendri darbai, pagarba darbui, darbas pagal pašaukimą.

Žmogaus kūryba, kultūra, įvairios kultūros, civilizacijos.

Žmonių turtas, nuosavybė.

Turto kaupimas, naudojimas, parama kitiems.

Materialinės ir dvasinės vertybės.

Gamtos puoselėjimas ir protingas panaudojimas, ekologinės nuostatos.

IX–X klasės

Aš – Aš

Mano tapatumas; būti panašiam į idealizuojamas asmenybes ir būti išskirtiniam.

Valios laisvė ir determinuotumas, pastangos kurti savo gyvenimą ir lemtį.

Mano sąžinė ir vertybinės nuostatos (kaip jos kinta).

Savarankiškumas ir mano autoritetai.

Pašaukimo paieškos ir profesiniai orientyrai.

Mano idealai ir realybė.

Mirties problema; kaip susitaikyti su žmogaus mirtimi; natūrali ir netikėta mirtis, savižudybė.

Kaip nerimą pakeisti džiaugsmu.

Aš – Tu

Mano santykis su kitos lyties žmogumi.

Meilė, meilės rūšys.

Būti empatiškam Kitam džiaugsmo ir netekties atveju.

Prakalbinti ir išklaudyti Kitą.

Suprasti ir pateisinti Kitą.

Aš – Mes

Įvairios žmonių nuomonės ir elgesio būdai.

Vyrai ir moterys; hierarchija ir lygios galimybės.

Tautinė bendruomenė ir pasaulio bendruomenė; tautiniai skirtumai ir susitarimų paieškos.

Karas, nesantaika, neapykanta; holokaustas ir jo padariniai.

Demokratinės visuomenės ir demokratijos vertybės.

Politika ir moralė; istorinės asmenybės, jų charakteriai ir nuopelnai; ar istoriniai asmenybių nuopelnai visuomet atitinka moralinius visuomenės principus.

Aš – Tai

Gyvenimo įprasminimas skirtingose religinėse ir filosofinėse sistemose.

Šiuolaikinė kultūra ir šiuolaikinė visuomenė, vertybių pastovumas ir kaita; jaunimo iššūkiai.

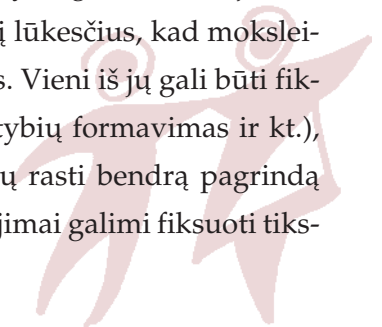
Globalizacija ir vartotojiškumas.

Mokslo atradimų vertingumas ir jų keliamos problemos (pavyzdžiui, genų inžinerija ir kt.); atsakomybė ateities kartoms.

Žmogaus gyvybės problema: abortai ir eutanazija; žalingi įpročiai.

Išsilavinimo standartų samprata ir specialieji dalyko gebėjimai

Jeigu bandysime taikyti labai griežtą matą vertindami moksleivio dorybingumą, neabejotinai sumanymas nepavyks. Tačiau į etikos standartus galima pažvelgti kaip į lūkesčius, kad moksleiviai išsiugdys tam tikrus specialiuosius (kartu ir bendruosius) gebėjimus. Vieni iš jų gali būti fiksuojami tik apytikriai arba apskritai netinkami fiksuoti (asmeninių vertybių formavimas ir kt.), nes žeidžia moksleivio asmeninį apsisprendimą. Be to, vargiai pavyktų rasti bendrą pagrindą asmeniniams gebėjimams vertinti dėl pasaulėžiūrų įvairovės. O kiti gebėjimai galimi fiksuoti tiks-

liau (pavyzdžiui, sąvokų vartojimas, tradicijų išmanymas, mąstymo operacijos). Dorybingumo ugdymas išskaidytas į penkias specialiųjų gebėjimų sritis, kurioms taikomas skirtingas matas, o jų pasiekimų sumos vidurkis nereiškia asmens doros įvertinimo. Standartai gali padėti nustatyti, kur link nukreipti mokytojo ir moksleivio pastangas siekiant tam tikro moksleivio gebėjimo raiškos. Tai orientyras mokytojui, dažnai labai intuityviai organizuojančiam ugdymo procesą ir nenuosekliai arba neproporcingai sudedančiam ugdymo akcentus.

Etikos pasiekimams fiksuoti išskirtos specialiųjų gebėjimų sritys:

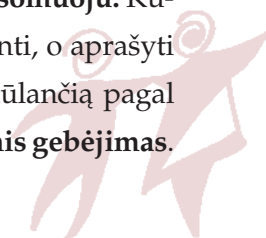
1. *Kasdienio patyrimo* – rodanti moksleivio gebėjimą būti savimi ir kurti besikeičiančiame pasaulyje (išryškėja asmeniniai gebėjimai);
2. *Aprašomoji* – rodanti moksleivio gebėjimą aprašyti arba nupasakoti įvairius asmeninius bei socialinius reiškinius, kultūrines, istorines, religines vertybes (išryškėja komunikaciniai ir iš dalies socialiniai gebėjimai);
3. *Normatyvinė* – rodanti moksleivių suvokiamas ir disponuojamas asmenines ir visuomenines vertybes, normas, principus (išryškėja asmeniniai ir kritinio mąstymo gebėjimai);
4. *Analitinė* – rodanti moksleivių gebėjimą pažinti, apmąstant vertybes ir įvairius reiškinius dorovės požiūriu, t. y. analizuoti, sintetinti, argumentuoti, pagrįsti (išryškėja kritinio ir kūrybinio mąstymo gebėjimai);
5. *Problemų sprendimo* – rodanti moksleivių gebėjimą analizuoti moralės problemas ir daryti sprendimus (išryškėja kritinio mąstymo, problemų sprendimo, asmeniniai ir socialiniai bei veiklos gebėjimai).

Bendrieji ir specialieji gebėjimai

Per etikos pamokas ugdomi bendrieji ir specialieji dalyko gebėjimai. Bendrieji gebėjimai yra asmeniniai, socialiniai, komunikaciniai, kritinio mąstymo, pažintiniai ir veiklos. Visų gebėjimų ugdymas yra vienodai svarbus ir vyksta per visas etikos pamokas. Kai kuriems gebėjimams ugdyti yra skirtos specialios temos.

Bendruosius gebėjimus atitinka specialieji dalyko gebėjimai. Ką kiekvienas iš jų reiškia?

Moksleivis per etikos pamokas ne tik mokosi ir įgyja žinių ateičiai, bet ir geba būti nuoširdus, dėmesingas pasauliui ir kitiems, t. y. geba būti **čia ir dabar**. Taigi svarbu formuoti atvirą, autentišką laikyseną pasaulio atžvilgiu. Tai įgyvendinama ugdant specialųjį vaiko gebėjimą – išgyventi **kasdienį patyrimą**. Kitas specialusis gebėjimas, kuris artimas pirmajam, pavadintas **aprašomuoju**. Kuriamas su pasauliu santykis yra fenomenologinis. Jis liudija vaiko mokėjimą ne vertinti, o aprašyti įvairių reiškinių etinius aspektus. Dar kitas gebėjimas atveria normatyvinę etiką, siūlančią pagal kurią nors vieną iš galimų etinių nuostatų suprasti ir aiškinti pasaulį. Tai – **normatyvinis gebėjimas**.

Skatinama, kad moksleivis pasirinktų artimiausias jo asmenybei vertybines gyvenimo nuostatas. Ketvirtasis specialusis gebėjimas atitinka analitinį mąstymą ir tik iš dalies analitinę etiką (etikos sąvokų, kalbos aiškinimąsi). Bendresne prasme ugdyti šį gebėjimą reikėtų ugdyti kritinį mąstymą, mokyti apibrėžti sąvokas, nagrinėti, kelti klausimus, ieškoti alternatyvų, argumentuoti, sintetinti, kurti ir kt. Jis vadinamas **analitiniu gebėjimu**. Penktasis per etikos pamokas ugdomas gebėjimas – **problemų sprendimo**. Jis svarbus šiuolaikinėje visuomenėje, suvokiant, kad su sunkumais susiduriama nuolat. Turime moksleivius mokyti jų neišsigąsti, bet gebėti juos įveikti.

IŠSILAVINIMO STANDARTAI VI KLASEI

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
AŠ – AŠ	<p>Kasdienis patyrimas: atsiverti patyrimo džiaugsmui, suvokti asmeninio patyrimo svarbą savasties kūrimui.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, papasakoti savo įvairius patyrimus, jausenas ir elgsenas.</p> <p>Normatyviniai: išvelgti asmeninio elgesio ypatumus, juos derinti su dorinėmis vertybėmis, projektuoti netolimą savo ateitį.</p> <p>Analitiniai: apmąstyti savo mintis ir jausmus, ieškoti argumentų savo elgesiui pagrįsti.</p> <p>Spręsti asmenines problemas.</p>	<p>1. Fiksuoja savo patyrimą, kiekvieno patyrimo unikalumą.</p> <p>2. Bendriausia prasme suvokia savo asmens tapsmą.</p> <p>1. Aptaria asmenišką patyrimą, jį skiria nuo kitų patyrimo ir tai paaiškina.</p> <p>2. Dalinasi apmąstymais apie savo prigimtį, savo asmens savitumą.</p> <p>3. Svarsto savo drąsą ir skiria baimes.</p> <p>1. Išvelgia savo elgesio ypatumus ir dėsningumus.</p> <p>2. Formuluoja asmeninius tikslus ir lūkesčius.</p> <p>1. Apibūdina jausmo sąvoką. Lygina savo jausmus, patirtį, elgesį su kitų.</p> <p>2. Pateikia argumentų savo elgesiui pagrįsti.</p> <p>3. Suvokia ir geba paaiškinti <i>savigarbos</i> sąvoką ir reikšmę remdamasis pavyzdžiais.</p> <p>1. Suvokia neišvengiamą problemų atsiradimą ir tai, kad jas galima ir būtina spręsti.</p> <p>2. Rodo ryžtą įveikti keblumus.</p>
AŠ – TU	<p>Kasdienis patyrimas: atsiverti Kitam, būti jam dėmesingam, jį išgirsti.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, nupasakoti santykį su Kitu ir Kitokiu.</p> <p>Normatyviniai: suvokti pagarbos, pasitikėjimo ir kritiškumo svarbą bendraujant su Kitu.</p> <p>Analitiniai: paaiškinti kai kurių vertybių sampratą ir rasti joms pavyzdžių.</p>	<p>1. Kreipiasi į Kitą, rodo jam dėmesį.</p> <p>2. Jaučia darnaus buvimo su Kitu džiaugsmą.</p> <p>3. Yra empatiškas Kitam.</p> <p>1. Aptaria tarpasmeninio santykio problemas.</p> <p>2. Suvokia Kito ypatumus ir ieško jų paaiškinimo.</p> <p>3. Aptaria bendravimą su kitos kultūros ir tikėjimo žmogumi.</p> <p>1. Suvokia pagarbos, pasitikėjimo, atvirumo ir kritinių pastabų išsakymo svarbą bendraujant su Kitu.</p> <p>2. Svarsto draugystės, bendravimo principus.</p> <p>1. Suvokia <i>pasitikėjimo</i>, <i>atsakomybės</i> sąvokas ir jų turinius. Juos paaiškina pavyzdžiais.</p> <p>2. Lygina įvairias draugystės išraiškas.</p> <p>3. Argumentuoja pagalbos draugui ir nepažįstamam žmogui reikšmę.</p>

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	Spręsti tarpasmenines problemas.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Paaiškina, kodėl nutrūksta santykis su Kitu ir ieško būdų jam atkurti. 2. Suvokia empatijos ir pagalbos Kitam (ištikus nesėkmei, nelaimei) reikšmę, jais remiasi bendraudamas su kitais.
AŠ – MES	<p>Kasdienis patyrimas: atsiverti bendravimui, santykio su kitais patyrimui.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, papasakoti apie bendravimą klasėje, šeimoje, su skirtingo amžiaus žmonėmis.</p> <p>Normatyviniai: išvelgti žmonių bendravimo taisykles ir normas, suvokti žmogaus ir vaiko teises bei įsipareigojimus.</p> <p>Analitiniai: analizuoti, lyginti asmeninį ir bendruomeninį gyvenimą ir juos grindžiančias dorines vertybes.</p> <p>Spręsti bendruomenines problemas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suvokia bendravimo su kitais vertę, kiekvieno patirto santykio reikšmę. 1. Aptaria vaikų ir suaugusiųjų bendravimą, savo santykį su suaugusiais, savo šeimos nariais. 2. Apibūdina gyvenimą bendruomenėje. 3. Svarsto bendraamžių poreikius. 4. Aptaria demokratines visuomenes. 1. Išvelgia žmonių bendravimo etikos nerašytas taisykles, žino tradicijas. 2. Aptaria bendruomenės normas, vertybes, svarsto savo santykį su jomis. 3. Suvokia, ką reiškia žmogaus ir vaiko teisės ir įsipareigojimai, juos žino. 1. Lygina gyvenimą šeimoje, bendruomenėje ir asmeninį gyvenimą. 2. Randa dorovinių nuostatų ir poelgių sąsajas. 1. Svarsto įvairias nuomones, siekia bendro sutarimo.
AŠ – TAI	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti aplinkinio pasaulio įvairovę, kad jis pats dalyvauja joje.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, papasakoti apie senąsias kultūras, buvusias civilizacijas ir krikščioniškąją kultūrą, jų puoselėjamas vertybes.</p> <p>Normatyviniai: išmanyti senųjų kultūrų mitus ir jų herojus, suvokti bendrąsias žmogaus ir krikščioniškąsias vertybes.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jaučia aplinkinio pasaulio įvairovę ir tvarką. 2. Jaučia kasdienybės ir švenčių grožį. 1. Apibūdina senąsias kultūras ir krikščioniškąją kultūrą. 2. Išreiškia savo nuomonę apie įvairioms kultūroms būdingas moralines normas. 1. Suvokia senųjų kultūrų mituose aprašytus kilnius herojų poelgius. 2. Atpažįsta bendrąsias žmogaus ir krikščioniškąsias vertybes.

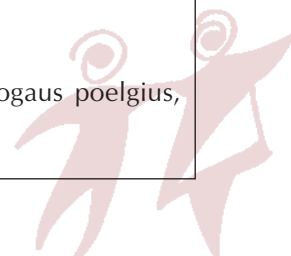

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	<p>Analitiniai: svarstyti sąvokas, reikalingas įvairioms kultūroms ir jų vertybėms aptarti, lyginti skirtingų kultūrų vertybes.</p> <p>Spręsti problemas.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Lygina skirtingų kultūrų vertybes.2. Suvokia sąvokas: <i>kultūra, religija, tradicija, norma, vertybė, teisės</i> ir moka paaiškinti jų turinį.3. Kuria klausimus apie norimą pažinti aplinkinio pasaulio tvarką. <ol style="list-style-type: none">1. Nesitaiksto su atsirandančiomis problemomis, siūlo būdus joms spręsti.2. Sugeba saugoti aplinką ir žino, kaip elgtis, kur kreiptis ištikus pavojui.

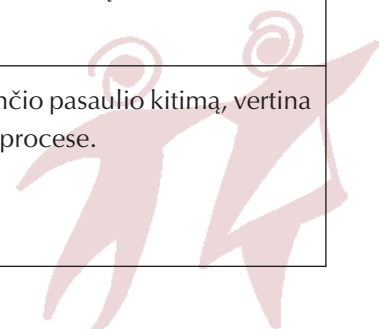

IŠSILAVINIMO STANDARTAI VIII KLASEI

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
AŠ – AŠ	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti laiko tėkmę, savo pasirinkimų reikšmę.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, nupaskoti savo mintis apie gyvenimo prasmę, laiką, tikrovę ir svajones.</p> <p>Normatyviniai: suvokti laisvės, sąžinės, pareigos, laimės reikšmę asmeniniame gyvenime.</p> <p>Analitiniai: kritiškai apmąstyti labiausiai vertinamas vertybes ir kokios jų pasirinkimo priežastys; analizuoti tiesos ir klaidos santykį.</p> <p>Spręsti asmenines problemas.</p>	<p>1. Jaučia kiekvieno akimirksnio vertę, laiko tėkmę. 2. Suvokia savo pasirinkimo, kuri nulemia netolimą ateitį, svarbą.</p> <p>1. Aptaria savo gyvenimo prasmės paieškas. 2. Svarsto laiko tėkmę. 3. Apibūdina savo svajonių ir realybės sankirtą. 4. Apibūdina savo savarankiškumo brandinimą, galias ir klaidas.</p> <p>1. Suvokia asmens valios laisvės, sąžiningumo ir pareiškimo vertybes. 2. Įvertina laimę savo vertybių skalėje.</p> <p>1. Analizuoja ir argumentuoja savo vertybių pasirinkimo priežastis. 2. Analizuoja savo vertybių kaitą priklausomai nuo amžiaus. 3. Apibrėžia sąvokas: <i>valios laisvė, sąžinė</i> ir pavyzdžiais aiškina jų turinį. 4. Nagrinėja savo klaidas, tiesos ir klaidos santykį.</p> <p>1. Pasitiki savimi įveikdamas sunkumus. 2. Pastebi savo klaidas ir jas taiso. 3. Ieško savyje galių nusivylimui ir kančiai įveikti.</p>
AŠ – TU	<p>Kasdienis patyrimas: vertinti Kito buvimą šalia, rodyti dėmesį, reikšti rūpestį.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, papaskoti savo ir Kito ginamas tiesas ir nuomonę, išsakyti savo požiūrį į skirtubių derinimo galimybes.</p> <p>Normatyviniai: suvokti humanizmo principus ir tolerancijos reikšmę, ištikimybės svarbą.</p> <p>Analitiniai: kritiškai apmąstyti Kito poelgius, ieškoti jų argu-</p>	<p>1. Fiksuoja ir brangina Kito atvirumą ir norą pagelbėti bei pats siekia taip elgtis. 2. Yra pasirengęs priimti Kitą, koks jis yra. 3. Vertina draugo buvimą šalia.</p> <p>1. Aptaria savo ir Kito skirtingus supratimus. 2. Svarsto Kito įtikinėjimo savo tiesa galimybes ir ribas. 3. Apibūdina priešinimosi ir prisitaikymo svarbą tarpusavio santykiams plėtoti. 4. Aptaria įvairius draugystės modelius.</p> <p>1. Vertina ištikimybę ir netoleruoja išdavystės. 2. Supranta humanizmo principus ir tolerancijos reikšmę, jais vadovaujasi.</p> <p>1. Analizuoja netikėtus artimo žmogaus poelgius, ieško jų paaiškinimo.</p>

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	<p>mentų, analizuoti draugiškumo išraiškas.</p> <p>Spręsti tarpasmenines problemas.</p>	<p>2. Lygina savo ir Kito pasirinkimus, svarsto alternatyvas.</p> <p>3. Analizuoja supratingos ir „aklos“ draugystės skirtumus. Argumentuoja draugiškos nuostatos ir veiksmo vienovės reikšmę.</p> <p>1. Tiria konfliktinę, probleminę situaciją iš Kito perspektyvos.</p> <p>2. Kitiškai įvertina savo sprendimus.</p> <p>3. Spręsdamas problemas, ieško savyje kūrybinių galių ir jas įžvelgia Kitame.</p>
<p>AŠ – MES</p>	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti savo buvimą visuomenėje, vertinti kiekvieną bendravimo patirtį.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, nupasakoti įvairius bendravimo santykius.</p> <p>Normatyviniai: skirti demokratinės ir autoritarinės visuomenės principus, pagrindines vertybes. Suvokti bendriausius profesinės etikos principus.</p> <p>Analitiniai: analizuoti, lyginti religinę ir sekuliarizuotą, demokratinę ir kitas visuomenes; analizuoti dėl skirtubių kylančius konfliktus.</p> <p>Spręsti visuomenines problemas.</p>	<p>1. Suvokia priklausymą nuo kitų žmonių (šėimos, draugų, tautos, visuomenės).</p> <p>1. Apibūdina žmonių santykius priklausomai nuo šėimos, profesijos, lyties, turatinės padėties.</p> <p>2. Aptaria asmens ir visuomenės santykį.</p> <p>1. Skiria autoritarinės visuomenės ir demokratinės visuomenės vertybines nuostatas.</p> <p>2. Supranta <i>solidarumo ir tolerancijos</i> sąvokas, vadovaujasi solidarumo ir tolerancijos vertybėmis.</p> <p>3. Supranta profesinio bendravimo taisykles.</p> <p>1. Analizuoja religinės ir sekuliarios bendruomenės ypatumus; nusako bendruomenės ir visuomenės skirtumus.</p> <p>2. Lygina demokratinės visuomenės principus su kitų visuomenių principais.</p> <p>3. Analizuoja konfliktų priežastis šėimose, tarp tautų ir tarp kultūrų.</p> <p>4. Aiškina sąvokas <i>tautinė garbė, savigarba, lyderis</i>, pateikia jų pavyzdžių.</p> <p>1. Analizuoja savo santykio su kitų tikėjimų ar tautų žmonėmis problemas ir siekia jas pozityviai spręsti.</p> <p>2. Apgalvotai vertina kitos lyties, amžiaus, tautos asmenų pastabas, siekia į jas įsiklausyti.</p> <p>3. Suvokia atsakomybės reikšmę darant bendrus sprendimus.</p>
<p>AŠ – TAI</p>	<p>Kasdienis patyrimas: fiksuoti, kaip kinta aplinkinis pasaulis, vertinti jo įvairovę.</p>	<p>1. Fiksuoja kasdienį supančio pasaulio kitimą, vertina dalyvavimą jo kūrybiniame procese.</p>

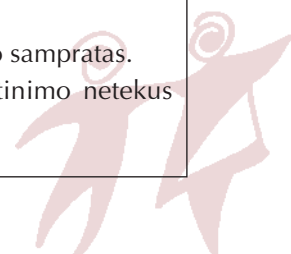

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	<p>Aprašomieji: aprašyti, nupaskoti žmogaus prigimties ypatumus, jo gyvenimo prasmės paieškas įvairiose kultūrose ir savo tautoje.</p> <p>Normatyviniai: suvokti įvairių religinių tradicijų vertybinių nuostatų skirtumus, žinoti žmogaus teises ir pareigas, gyvūnų teises.</p> <p>Analitiniai: analizuoti originalumą ir kaip jis reiškiasi žmogaus mąstyme, kultūros procese.</p> <p>Moraliai spręsti ekologines ir kultūros problemas.</p>	<p>1. Aptaria žmonių prigimtį, skiria tai, kas paveldima, nuo to, kas perduodama.</p> <p>2. Svarsto žmogaus gyvenimo prasmės sampratą įvairiose kultūrose, religinėse tradicijose.</p> <p>3. Apibūdina savo tautos dorovinio gyvenimo ypatumus.</p> <p>1. Išmano skirtingų religinių tradicijų vertybes.</p> <p>2. Žino žmogaus teises ir pareigas demokratinėje visuomenėje ir jomis vadovaujasi.</p> <p>3. Žino gyvūnų teises ir geba jas argumentuoti.</p> <p>1. Lygina šablonišką ir originalų mąstymą, argumentuoja jų reikšmę kultūros stabilumui ir plėtotei.</p> <p>1. Įžvelgia ekologinius pavojus artimiausioje aplinkoje ir juos sprendžia.</p>

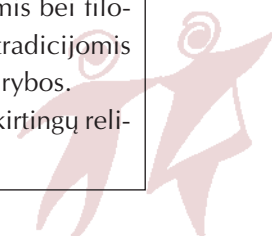

IŠSILAVINIMO STANDARTAI X KLASEI

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
AŠ – AŠ	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti savasties formavimąsi.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti savo tapatybę, apibūdinti autoritetus, nupasakoti gyvenimo perspektyvas.</p> <p>Normatyviniai: suvokti savo valios laisvės ribas, sąžinės reikšmę moraliam gyvenimui, sprendimams.</p> <p>Analitiniai: kritiškai apmąstyti pamatinius asmens poreikius, analizuoti proto ir jausmo santykio problemas, argumentuoti savo sprendimus, įsiprasminimo pastangas.</p> <p>Spręsti asmenines problemas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yra tapatus sau. 2. Suvokia savikūros galią. <ol style="list-style-type: none"> 1. Svarsto asmens tapatybės klausimus. 2. Aptaria savo pastangas būti autoritetu ir priklausymą nuo autoritetų. 3. Svarsto gyvenimo perspektyvas, atsižvelgdamas į savo lytį ir jos apibrėžtas funkcijas. <ol style="list-style-type: none"> 1. Nusako savo valios laisvės ir determinuotumo santykį. 2. Įžvelgia savo sąžinės sąsajas su vertybėmis. 3. Įžvelgia savo nuomonės ir vertinimo pokyčius. <ol style="list-style-type: none"> 1. Analizuoja pamatinius asmens poreikius remdamasis savo patirtimi. 2. Analizuoja savo jausmo ir proto santykį, jo įtaką savarankiškiems sprendimams. 3. Nurodo sprendimo ir elgesio sąsajų arba jų neatitikties pavyzdžių, juos pagrindžia, interpretuoja. 4. Kelia savęs įprasminimo klausimus, svarsto galimus atsakymus. <ol style="list-style-type: none"> 1. Formuluoja savo apsisprendimo, tapatumo paieškų problemas, nurodo šaltinius joms spręsti. 2. Tiria esančių problemų lauką ir kelia jų sprendimo hipotezes, savo požiūrį argumentuoja.
AŠ – TU	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti santykio su Kitu trapumą, būti jautriam Kitam.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti savo jausmus kitam, atvirumo ir pasitikėjimo ribas, apibūdinti mylinčiųjų santykį, savo idealus.</p> <p>Normatyviniai: suvokti artimo vertę, meilės reikšmę.</p> <p>Analitiniai: analizuoti mylinčiųjų santykį, artimo idealizavimą ir branginimą.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fiksuoja santykio su Kitu trapumą. 2. Priima Kito iššūkį, yra pasirengęs santykio su Kitu pokyčiui. <ol style="list-style-type: none"> 1. Aptaria savo ir Kito jausmų ir juos atspindinčio elgesio ypatumus. 2. Svarsto jausmo rodymo ir pasitikėjimo Kitu ribas. 3. Apibūdina mylinčiųjų santykį. 4. Aptaria idealo reikšmę. <ol style="list-style-type: none"> 1. Apibūdina meilės jausmą ir nurodo jos savybes, pateikia meilės alternatyvų. 2. Supranta artimo vertę ir jo netektį. <ol style="list-style-type: none"> 1. Analizuoja mylimojo ir mylinčiojo sampratą. 2. Svarsto abejingumo turint ir vertinimo netekus priešastis.

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	Spręsti tarpasmenines problemas.	<p>3. Svarsto atsakomybės kaitą priklausomai nuo Kito artumo.</p> <p>4. Analizuoja Kito idealizavimo teigiamus ir neigiamus aspektus.</p> <p>1. Analizuoja problemų su Kitu priežastis.</p> <p>2. Nesureikšmina problemų, ieškodamas jose pozityvių, o ne negatyvių prasmių.</p> <p>3. Padeda Kitam netekties atveju.</p>
AŠ – MES	<p>Kasdienis patyrimas: jausti atsakomybę už kitus.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti skirtingų lyčių specifiką ir elgesio ypatumus; nupasakoti moralės ir politikos derinimo galimybes, asmenybių vaidmenį formuojant tautos moralę.</p> <p>Normatyviniai: suvokti skirtingų lyčių lygias teises; įžvelgti paklusimo ir pasipriešinimo autoritetams ypatumus.</p> <p>Analitiniai: apmąstyti asmens, tautos, visuomenės laisvės problemą, kritiškai vertinti prievartos panaudojimą.</p> <p>Spręsti visuomenines problemas.</p>	<p>1. Yra empatiškas kitų problemoms ir jaučia atsakomybę už kitus ir kitiems.</p> <p>1. Svarsto skirtingų lyčių specifiką ir lygias galimybes.</p> <p>2. Svarsto moralumo sampratą pilietinėje visuomenėje, moralės ir politikos derinimo problemas.</p> <p>3. Aptaria istorinių asmenybių įtaką autoritarinėms ir demokratinėms valstybėms sukurti ir valdyti bei formuoti tautos moralę.</p> <p>1. Rodo pagarbą kitos lyties asmeniui, žino lygias teises ir pareigas.</p> <p>2. Įžvelgia autoriteto visuomenėje pranašumus ir pavojus.</p> <p>1. Analizuoja asmens ir tautos ryšį.</p> <p>2. Išskleidžia asmens laisvės ir įsipareigojimų sąsajas demokratinėje visuomenėje.</p> <p>3. Analizuoja savo ir kitų tautų santykį, suvokia holokausto padarinius.</p> <p>4. Identifikuoja savo santykį su tautinėmis ir demokratinėmis vertybėmis.</p> <p>1. Įvertina įvairius būdus religinėms ir kultūrinėms problemoms, konfliktams spręsti, pagrįsdamas savo poziciją asmeninėmis vertybėmis, kitais argumentais.</p> <p>2. Kelia probleminius klausimus apie tautinę savimone bei demokratines visuomenes.</p>
AŠ – TAI	<p>Kasdienis patyrimas: suvokti gyvenamosios vietos ir laiko bei jų kaitos patyrimo reikšmę.</p> <p>Aprašomieji: aprašyti, nupasakoti gyvenimo prasmės ir kūrybos sąsajas įvairiose teorijose, skirtinguose kontekstuose; apibūdinti globalizacijos problemas.</p>	<p>1. Jaučia savo gyvenamo laiko ir vietos vertę, savęs įprasminimo juose galimybes ir ribas.</p> <p>1. Remdamasis įvairiomis psichologinėmis bei filosofinėmis teorijomis, literatūra, religinėmis tradicijomis atskleidžia ryšį tarp gyvenimo prasmės ir kūrybos.</p> <p>2. Apibūdina gyvenimo ir mirties temas skirtingų religinių konfesijų mokyme.</p>

Temų sritis	Esminiai gebėjimai	PASIEKIMAI
	<p>Normatyviniai: suvokti skirtingus įvairių gyvenimo sampratų pasaulėžiūrinius pagrindus; pabrėžti savo nuostatą gyvybės išsaugojimo klausimais.</p> <p>Analitiniai: analizuoti skirtingas religines tradicijas, jų deklaruojamas vertybes, ieškoti argumentų tolerantiškam sugyvenimui; kritiškai svarstyti globalines problemas.</p> <p>Moraliai spręsti kultūrinės, religinės problemas.</p>	<p>3. Aptaria globalizacijos ir vartotojiškumo problemas.</p> <p>1. Nurodo įvairias gyvenimo prasmės sampratas ir jas grindžiančias vertybes.</p> <p>2. Turi savo nuostatą gyvybės išsaugojimo klausimais ir prireikus ją gina.</p> <p>1. Pažįsta ir toleruoja religinių tradicijų (judaizmo, islamo, budizmo, krikščionybės ir kt.) specifiką, turi savo nuomonę apie jas, ją pagrindžia.</p> <p>2. Analizuoja globalinių problemų sprendimo įvairius požiūrius, atskleidžia tų problemų aktualumą kasdienybėje.</p> <p>3. Kritiškai vertina masinių informacijos priemonių skleidžiamą informaciją, reklamas.</p> <p>1. Protingai sprendžia šiuolaikines vartojimo kultūros problemas.</p> <p>2. Turi ir reiškia nuomonę apie šiuolaikinę kultūrą, korektiškai sprendžia problemas, atsirandančias dėl vertybinio reliatyvizmo, pažiūrų pliuralizmo.</p> <p>3. Ieško dorų būdų religiniams, socialiniams konfliktams spręsti ir geba juos taikyti.</p>

TIKYBA

KATALIKŲ TIKYBA

Bendrojo lavinimo mokyklos programos. Katalikų tikyba I–XII klasei. – Vilnius: Leidybos centras, 1998.

STAČIATIKŲ TIKYBA

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. I–X klasės. – Vilnius: Leidybos centras, 1997, 106–119 psl.

